

Janusz Bujak

Uniwersytet Szczeciński, Szczecin | Instytut Nauk Teologicznych
ORCID: 0000-0001-8881-3134, e-mail: janusz.bujak@usz.edu.pl

CARLO FANTAPPIÈ, *METAMORFOSI DELLA SINODALITÀ. DAL VATICANO II A PAPA FRANCESCO*, MARCIANUM PRESS, VENEZIA 2023, SS. 117

Carlo Fantappiè, włoski profesor prawa kanonicznego, we Wstępie (s. 7–14) wyjaśnia, że w swojej książce pragnie ukazać przemiany, jakie dokonały się w rozumieniu synodalności w Kościele katolickim od Soboru Watykańskiego II do papieża Franciszka. Kolejnym celem jest wskazanie idei z zakresu teologii i prawa kanonicznego, które mają wpływ na współczesne rozumienie synodalności. Celem Autora jest również wydobyć na światło dzienne niejasności i dwuznaczności związanych z recepcją synodalności. Metoda zastosowana przez Autora jest interdyscyplinarna, badania nad synodalnością domagają się bowiem współpracy wielu dziedzin naukowych: historii, ekumenizmu, socjologii, pedagogii i prawa kanonicznego (s. 7–9).

Książka zawiera trzy rozdziały. Pierwszy pt. *Geneza koncepcji* (s. 15–33) wychodzi od Soboru Watykańskiego II, w którego dokumentach brakuje abstrakcyjnych terminów, takich jak „koncylialność”, „kolegialność”, „synodalność”. Jednak sobór, mimo iż nie stosuje terminu *synodalność*, w sposób pośredni przygotowuje teren pod jego pojawienie się. Po pierwsze przede wszystkim odnowił praktykę synodalną i na nowo sformułował relację pomiędzy zasadą hierarchiczną a kolegialną, która została utracona w okresie potrydenckim. W 1965 roku, w czasie ostatniej sesji soboru, Paweł VI ustanowił synod biskupów. Po drugie, sobór, dzięki określeniu Kościoła jako Ludu Bożego i nowej relacji pomiędzy Kościołem powszechnym i Kościołami lokalnymi, stworzył ontologiczne podstawy dla koncepcji synodalności. Trzeci ważny aspekt to teologia powszechnego kapłaństwa, na mocy którego świeccy uczestniczą na swój sposób w urzędzie kapłańskim, nauczycielskim i królewskim Chrystusa (LG 31,1). To dało podstawę pod włączenie świeckich w organy diecezjalne i parafialne, a następnie w urzędy kościelne i instytucje sprawujące władzę.

W końcu dokumenty soborowe podkreślały wartość synodów lokalnych, diecezjalnych, patriarchalnych, doceniały Kościoły partykularne. W drugim paragrafie Carlo Fantappiè wskazuje na drugie źródło synodalności jakim były synody narodowe i demokratyzacja Kościoła w okresie posoborowym. Pierwszy synod narodowy po Soborze Watykańskim II odbył się w Holandii w latach 1966–1970. Ważny wkład w rozwój współczesnej synodalności miał Karl Rahner, który w niewielkiej książce *Trasformazione strutturale della Chiesa* proponował pięć punktów odnowy Kościoła: „dekleryzacja”, „otwartość, również, gdy chodzi o prawdy wiary”, „ekumenizm i pluralizm”, demokratyzacja rządów i „krytyka społeczna”. W trzecim paragrafie pierwszego rozdziału Autor książki omawia początki teologicznego i prawno-kanonicznego sformułowania synodalności (1966–1977), wskazując na refleksję teologów frankofońskich (Yves Congar, Emmanuel Lanne, Hervé-Marie Legrand) oraz kanonistów niemieckich, szwajcarskich i amerykańskich.

Rozdział drugi nosi tytuł *Rozwój doktrynalny* (s. 35–59). Paragraf pierwszy omawia poszukiwania nowej synodalności (1978–1993). W głównej mierze chodziło o powiązanie koncyliarności, synodalności i kolegialności, podkreślenie znaczenia Kościoła lokalnego i podejścia socjologicznego. Akcent na Kościół lokalny stawiają przede wszystkim teologowie kanadyjscy: Jean-Marie Tillard i Gilles Routhier. Podejście socjologiczne w funkcjonowaniu struktur kościelnych zaproponował włoski socjolog Italo de Sandre który stwierdził, że nowy typ synodalności wymaga rewizji sprawowania władzy, która musi zrezygnować ze swojej tradycyjnej funkcji rządzenia i kontroli i przyjąć postawę przewodnictwa, *leadership*, animacji, kierowania w celu wzmocnienia poczucia wspólnoty. Pojedyncze osoby natomiast powinny być docenione przez rządzących którzy powinni dostrzec ich talenty i zachęcić do kreatywnego zaangażowania (s. 35–45). Drugi paragraf zatytułowany jest *Rozstrzygnięcia doktrynalne (2001–2018)* dokonane dzięki akademickiej refleksji nad *status quaestionis* synodalności. Carlo Fantappiè wskazał na pracę doktorską Petra Žurka z 2002 roku pt. *Indagine sulla sinodalità. La riflessione cattolica dopo il Concilio Vaticano II con alcuni risvolti ecumenici* i refleksję Salvadora Pié-Ninot. Autor książki stwierdza, że teologowie i kanoniści z początku trzeciego tysiąclecia są zgodni, że kolegialność przeszła już fazę nieodwracalnej transformacji. W jej miejsce weszła synodalność, która podkreśla wspólnotową i braterską relację wszystkich wierznych w komunii eklezjalnej i pomiędzy różnymi posługami i stanami życia. Jednak idea synodalności była w tym czasie znana jedynie wąskiej grupie specjalistów; na próżno szukać jej w encyklopediach i słownikach teologicznych, w dokumentach papieskich czy biskupich.

Podsumowaniem tego okresu poszukiwań nad zdefiniowaniem pojęcia synodalności był dokument Międzynarodowej Komisji Teologicznej z 2018 roku *Synodalność w życiu i misji Kościoła*. Według autorów dokumentu, komunizm i synodalność reprezentują *modus essendi* i *modus vivendi et operandi* Kościoła. Synodalność to: 1) szczególny *styl* życia i misji Kościoła (chodzenie razem i gromadzenie się na liturgii, w sferze organizacyjnej i instytucjonalnej); 2) to *struktury i procesy*, w których synodalność się realizuje;

3) to również celebracje poszczególnych *wydarzeń* zwołanych i uznanych przez kompetentny autorytet kościelny. Dokument daje bardzo szeroką definicję synodalności, obejmującą praktycznie całą misję i organizację Kościoła. *Synodalność* wiąże się z *misją* i *uczestnictwem w rządzeniu* Kościołem.

Dokument wyjaśnia, że synodalność i kolegialność nie są tożsame, ale w relacji. Synodalność nie może być ograniczona do biskupów, ale również nie może być od nich odłączona. Jest obecna na wszystkich poziomach Kościoła.

Trzeci i ostatni rozdział pt. *Recepcja idei „Kościoła synodalnego” i jego ograniczenia* (s. 61–103) wychodzi od „zwrotu synodalnego” papieża Franciszka którego teoretyczny fundament stanowi wypowiedź papieża z okazji 50. rocznicy synodu biskupów. Papież w przemówieniu wskazał sześć punktów, które stanowią *najistotniejsze zasady* synodalności w jego rozumieniu: 1) odzyskanie doktryny *sensus fidei fidelium* jako kryterium kwalifikacyjne podmiotowości ewangelizacyjnej wszystkich członków Kościoła; 2) uznanie synodalności za „konstytutywny wymiar Kościoła” który realizuje się na poziomie lokalnym, regionalnym i powszechnym Kościoła; 3) synodalność powinna stać się kryterium interpretacji dla lepszego zrozumienia posługi hierarchicznej; 4) ścisły związek pomiędzy wymiarem synodalnym i nowym zapalem misyjnym Kościoła; 5) konsekwencje ekumeniczne Kościoła synodalnego, w tym dla sprawowania prymatu papieskiego; 6) przekonanie, że praktyka synodalna Kościoła może służyć odkrywaniu niezbywalnej godności ludów i służby autorytetu. W kluczu synodalnym jest również sformułowana konstytucja apostolska *Episcopalis communio*, w której podkreśla się prawo wiernych do bezpośredniego zwracania się do Sekretariatu Synodu w celu prezentacji swoich idei i tematów do dyskusji.

W ten sposób pojawia się *nowy model Kościoła*, który wydaje się być całkowicie tradycyjną strukturą kościelną pochodzącą z tradycji pierwszego tysiąclecia Kościoła, ale w rzeczywistości jest wynikiem impulsów, wpływów i dynamik współczesnego zachodniego społeczeństwa. Nieprzypadkowo od lat 70. XX wieku odkrycie rozszerzonej synodalności zostało połączone z procesem demokratyzacji Kościoła.

W paragrafie drugim pt. *Typologia recepcji synodalności* Carlo Fantappiè wskazuje na pięć rodzajów recepcji idei synodalności. Pośród teorii, które rozszerzają ideę synodalności Franciszka najbardziej rozpowszechniona jest *wszystko w sobie zawierająca*. Wszystko w Kościele powinno być przejawem synodalności: dialog ekumeniczny i międzyreligijny, socjopolityka, dyplomacja. W tej teorii synodalność nie ma żadnego konkretnego znaczenia. Słowa-klucze to dialog i konsultacja, które powinny obowiązywać w każdym aspekcie życia Kościoła i poza nim. Najbardziej rewolucyjne są propozycje recepcji synodalności łączące ideę „Kościoła synodalnego” z nową hermeneutyką Soboru Watykańskiego II. Według świeckiego teologa z Wenezueli Rafaela Luciani Kościół powinien opierać się na zgodzie wszystkich wiernych (*consensus omnium fidelium*). To nie lud Boży ma zostać włączony w hierarchię i jej struktury, takie jak synody lub konferencje biskupów, ale to hierarchia jest wezwana do włączenia się w lud Boży, ponieważ biskup powinien zebrać i wyrażać *sensus Ecclesiae totius populi*.

W trzecim paragrafie Autor wskazuje na problematyczne aspekty nowej synodalności i wynikające z niej pięć zagrożeń. Pierwsze zagrożenie to *jednostronna i wyłączna* koncepcja synodalności w odniesieniu do kolegialności i prymatu. Chodzi o absolutyzację komunii wiernych z pominięciem hierarchii. Tego rodzaju koncepcja już została opracowana w XIV wieku w formie koncyliaryzmu, jednak eksperyment ten okazał się niemożliwy do realizacji, czego przykładem są Kościoły reformowane i kongregacjonalistyczne. Drugie niebezpieczeństwo, którego należy unikać, to *idealistyczna i romantyczna* wizja synodalności. Nie dostrzega ona problemów związanych z nierównością w dostępie do środków finansowych, organizacyjnych itd. Kościołów lokalnych w różnych częściach świata. Nie bierze wystarczająco pod uwagę zróżnicowania kontekstów kulturowych i duszpasterskich w różnych częściach świata. Przede wszystkim zaś nie dostrzega problemu konfliktu w Kościele i konieczności rozwiązania go. U takich autorów jak Luciani, Ruggieri i wielu innych brakuje świadomości historycznej napięć i różnic pomiędzy biskupami, metropolitami, patriarchami i papieżami, pomiędzy świeckimi i biskupami, pomiędzy Kościołami lokalnymi. Trzecie niebezpieczeństwo to *niejasna i nieokreślona* wizja synodalności. Jest to niestety obecne w popularyzatorskim przekazie, często pozbawionym treści. Właśnie dlatego, że pozbawiony treści termin „synodalność” może stać się sloganem (terminem niewłaściwie używanym i nadużywanym w kontekście reformy Kościoła), refrenem lub mantrą (cudownym słowem zdolnym uzdrowić wszystkie bolączki Kościoła). Czwartym niebezpieczeństwem, którego należy unikać, jest przedkładanie modelu socjologicznego nad teologiczno-kanonicznym w procesie synodalnym. Jeżeli przyjmujemy kryterium socjologiczne za istotę synodalności, a tę zrozumiemy jako „działanie społeczne” ochrzczonych, wszystko staje się w Kościele „synodalne” ze względu na to, że jego istotą jest, jak wskazuje etymologia, „zgromadzenie”. W *Vademecum synodu o synodalności* widać wyraźny wpływ schematów socjologicznych, np. „proces decyzyjny” (*decision making*), który zostaje powiązany z procesami kognitywnymi i emocjonalnymi, określającymi sposób działania. Z tego wynika akcent postawiony na „synodalność przeżywaną” w momencie informowania, konsultowania i podejmowania decyzji. Piąte i ostatnie niebezpieczeństwo, którego należy unikać to *utożsamienie synodalności z wymiarem duszpasterskim*. Chodzi o to, nie mylić misji Kościoła z całą gamą aktywności duszpasterskich.

Podsumowując, za projektem „Kościoła synodalnego” wyrażonym w triadzie „komunia, uczestnictwo, misja”, kryje się *zasadnicza dwuznaczność*: podczas gdy celem synodalności jest ułatwienie misji Kościoła w świecie, misją Kościoła jest realizacja synodalności. Innymi słowy, nie jest jasne czy celem Kościoła dziś powinna być misja czy synodalność lub (jako trzecia możliwość), czy praktyka synodalności może być uznana za warunek misji (ale w tym wypadku należałoby wyjaśnić pochodzenie pierwszeństwa synodalności i jej związek z misją Kościoła).

To, co jest pewne to fakt, że nowej synodalności przypisuje się wiele zadań, szerokich i złożonych, których realizacja musi jawić się jako *utopijna*, chyba że wcześniej dobrze się zdefiniuje treść, cele, kryteria uczestnictwa, metody i procedury. Zrównywanie synodalności z duszpasterskimi zadaniami Kościoła niesie ze sobą ryzyko osłabienia

praktyki synodalnej (s. 94), jej siły przemieniającej relacje pomiędzy wiernymi i władzą oraz pomniejszenia znaczenia konsultacji i współpracy na rzecz procesu podejmowania decyzji.

Ostatni czwarty paragraf zaleca „środki ostrożności” w używaniu pojęcia synodalności. Pierwsze ostrzeżenie dotyczy nieokreśloności koncepcji synodalności: należy określić precyzyjnie granice *do obszaru jej działania*. Według Autora, dotyczy to uczestnictwa wszystkich wiernych w *tria munera*: w funkcji prorockiej, kapłańskiej i królewskiej a szczególnie w *munus regendi*, w rządzeniu Kościołem w trzech wymiarach: prawnym, wykonawczym i sędowniczym. Drugie ostrzeżenie dotyczy niebezpieczeństwa pomieszania *synodalności i demokracji* w Kościele. Trzecie i ostatnie ostrzeżenie dotyczy konieczności unikania przez nową synodalność zmian *boskiej struktury* Kościoła, a jednocześnie wspierania uczestnictwa wiernych świeckich w *tria munera*. Żaden proces synodalny nie może ograniczać praw wiernych ogólnie i praw wiernych świeckich, ale również nie może podważać hierarchicznej i sakramentalnej struktury Kościoła, do której należą urząd święceń, episkopat i posługa Piotrowa.

W Zakończeniu (s. 105–117) Carlo Fantappiè dokonuje podsumowania swojej książki, podkreślając raz jeszcze brak jasności terminu „synodalność”. Zachęca, by pozbyć się łatwych iluzji na temat „procesu synodalnego” ponieważ w Kościele, podobnie jak w społeczeństwie, zmiany następują w sposób powolny i złożony, domagają się bowiem uzasadnienia doktrynalnego i zależą od kombinacji wielu czynników historycznych i ludzkich. Pozostaje otwarte pytanie eklezjologiczne: czy nowa synodalność jest traktowana przez Franciszka jako odpowiedź na aktualny kryzys Kościoła poprzez nową i bardziej radykalną recepcję Soboru Watykańskiego II, czy też chodzi o przejście od „Kościoła hierarchicznego” do „Kościoła synodalnego” wraz ze zmianą struktury rządów które od tysiąclecia są sprawowane przez papieża, kurię rzymską i kolegium kardynalskie?

Książka włoskiego profesora prawa kanonicznego Carla Fantappiè jest cennym wkładem w zrozumienie „zwrotu synodalnego”, którego dokonał papież Franciszek. Fantappiè nie tylko odtworzył historię rozwoju idei synodalności w Kościele katolickim po Soborze Watykańskim, ale wskazał na wpływ demokracji i socjologii na jej rozumienie. Podjął również wysiłek analizy zagrożeń, które stanowią dla Kościoła brak jasności rozumienia tego, czym jest synodalność i do czego ma prowadzić.

Cytowanie chicagowskie:

Bujak, Janusz. „Carlo Fantappiè, «Metamorfosi della sinodalità. Dal Vaticano II a papa Francesco», Marcianum Press, Venezia 2023, ss. 117”. *Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie* 31 (2024): 313–317. DOI: 10.18276/skk.2024.31-16.

Cytowanie oksfordzkie:

Bujak J., *Carlo Fantappiè, „Metamorfosi della sinodalità. Dal Vaticano II a papa Francesco”, Marcianum Press, Venezia 2023, ss. 117, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 31 (2024), s. 313–317. DOI: 10.18276/skk.2024.31-16.*